

Відгук

отримано 27.04.2026

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.112
д. пед. н., проф. Петрошко ЛС

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.112
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка, доктору
педагогічних наук, професору,
професору
кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи Факультету
психології, соціальної роботи та
спеціальної освіти
Жанні ПЕТРОЧКО

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри соціальної
роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Сайко Наталії
Олександрівни** на дисертаційну роботу **Горобчук Людмили Леонідівни** за
темою «**Упровадження програм сексуальної освіти
підлітків неурядовими організаціями**», подану на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Актуальність теми дослідження зумовлена сукупністю соціальних, освітніх, медичних та культурних викликів сучасного суспільства, в якому гостро стоїть потреба формування здорової, відповідальної та соціально адаптованої особистості. Підлітковий вік є кризовим періодом розвитку людини, тому потребує особливої підтримки з боку суспільства. Однією з ключових особливостей підліткового віку є формування індивідуального стилю сексуальної поведінки, який буде базуватися на відповідальному чи безвідповідальному ставленні до власного здоров'я. Тому особливої актуальності набуває цілеспрямована, систематична підготовка дітей підліткового віку до сексуального життя, формування відповідального ставлення до власного сексуального та репродуктивного здоров'я. Особливої гостроти це питання набуває в Україні, де сексуальна освіта недостатньо

інтегрована у систему формальної освіти, її елементи носять фрагментарний характер і в основному реалізуються неурядовими організаціями. Саме вони активно впроваджують програми сексуальної освіти, що базуються на принципах прав людини, гендерної рівності, недискримінації, доказовості, орієнтації на потреби підлітків. Однак, незважаючи на активну діяльність неурядового сектору, недостатньо дослідженими залишаються питання теоретичного обґрунтування та систематизації моделей впровадження програм сексуальної освіти підлітків, механізмів інтеграції таких програм у державну освітню політику, визначення їх ефективності, що підкреслює актуальність дослідження Горобчук Людмили Леонідівни на тему: «Упровадження програм сексуальної освіти підлітків неурядовими організаціями».

Актуальність дослідження посилюється також сучасними соціальними трансформаціями в Україні, пов'язаними з воєнними діями, внутрішньою та зовнішньою міграцією, підвищеним рівнем стресу, травматизації та соціальної нестабільності. У таких умовах підлітки стають особливо вразливою групою, що потребує значної уваги до розвитку життєвих навичок, емоційної компетентності, критичного мислення, здатності приймати відповідальні рішення.

Таким чином дисертаційне дослідження Горобчук Людмили Леонідівни за темою «Упровадження програм сексуальної освіти підлітків неурядовими організаціями» є своєчасним, науково обґрунтованим, оскільки спрямовано на вирішення важливих соціальних проблем, удосконалення освітніх практик, підвищення соціального і психологічного рівня розвитку підлітків, формування відповідального громадянського суспільства.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та експериментальних)

Наукова новизна дисертаційного дослідження має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки сприяє розширенню сучасних уявлень про

зміст, механізми, ефективність сексуальної освіти підлітків у діяльності неурядових організацій. Отримані результати дозволяють систематизувати та поглибити наукові підходи до організації освітнього процесу формування сексуального та репродуктивного здоров'я підлітків.

Вперше розкрито сутність сексуальної освіти підлітків у діяльності неурядових організацій як цілеспрямованого, системно організованого процесу надання підліткам науково обґрунтованої інформації, формування ціннісних орієнтацій, установок і життєвих навичок щодо сексуальності, репродуктивного здоров'я, міжособистісних взаємин та відповідальної поведінки, що реалізується неурядовими організаціями через освітні програми поза межами формальної системи освіти

Особливої значущості набуває обґрунтування у дисертаційному дослідженні поняття *«відтермінований вплив програм сексуальної освіти»*, яке визначено як стійкі зміни у знаннях, ціннісних орієнтаціях, установках і поведінкових моделях особистості, що проявляються не безпосередньо після участі у програмі, а на пізніших етапах життєвого шляху, коли засвоєні знання, сформовані цінності та життєві навички інтегруються у структуру особистості та впливають на прийняття рішень у сфері сексуальності та міжособистісних взаємин. Запропоноване бачення зазначеного поняття змінює традиційні підходи до оцінювання їх ефективності, дає змогу враховувати довгострокові результати освітнього впливу, що має принципове значення для розроблення та впровадження якісних освітніх програм.

Систематизація програм сексуальної освіти підлітків та механізмів їх впровадження (організаційно-інституційного, змістово-методичного, ресурсно-кадрового, соціально-просвітницького) створює підґрунтя для підвищення ефективності діяльності неурядових організацій та сприяє налагодженню міжсекторальної взаємодії в освітніх, медичних, правових аспектах. У свою чергу, це сприяє інтеграції найкращих практик неформальної освіти у ширший освітній простір.

У дослідженні доведено відтермінований характер результатів упровадження програм сексуальної освіти підлітків, що проявляється у поступових змінах знань, ціннісних установок і поведінкових орієнтацій учасників програм та потребує врахування цього ефекту під час оцінювання ефективності відповідних освітніх програм. Такий підхід до організації сексуальної освіти підлітків підкреслює необхідність використання комплексних, пролонгованих методів її організації, моніторингу і оцінювання.

Концептуальну цілісність дослідження та формування основ для подальших розвідок забезпечують проаналізовані та уточнені такі наукові поняття, як комплексна сексуальна освіта, готовність до відповідальної сексуальної поведінки, упровадження програм сексуальної освіти неурядовими організаціями, напрями сексуальної освіти та інші.

Визначені критерії, показники та рівні сформованості результатів упровадження програм сексуальної освіти підлітків має суттєве науково-практичне значення. Запропонована структура, що охоплює когнітивний, мотиваційний і поведінковий компоненти, дозволяють здійснювати комплексну оцінку не лише рівня засвоєних знань, а і глибину прийняття системи цінностей та відстежувати зміни в поведінці підлітків.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами та планами

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні».

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертаційному дослідженні Горобчук Л. Л. є достатньо високим і забезпечується комплексним використанням сучасних теоретичних підходів

та емпіричних методів дослідження. Авторка спирається на ґрунтовний аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, що дозволило всебічно розкрити досліджувану проблему і визначити теоретико-методологічні засади розуміння сексуальної освіти підлітків як міждисциплінарного соціально-педагогічного феномену, що формується на перетині соціальної роботи, педагогіки, психології, соціології, медицини та правознавства.

Достовірність отриманих результатів підтверджується адекватністю обраних методів дослідження його меті та завданням, логічною узгодженістю теоретичних положень і емпіричних даних. Емпірична частина дослідження базується на достатній кількості проаналізованих програм сексуальної освіти підлітків (7 програм міжнародного та всеукраїнського рівнів) та достатній вибірці респондентів (326 здобувачів вищої освіти), що забезпечує репрезентативність результатів і можливість їх узагальнення.

Аналіз тексту дисертації Горобчук Л. Л., змісту авторських публікацій свідчить про ґрунтовне і добросовісне опрацювання значного масиву наукових джерел (222 позиції, з них 60 – іноземною мовою), що забезпечило належний рівень наукової аргументованості отриманих результатів.

Обґрунтованість висновків забезпечується їх відповідністю поставленим завданням дослідження, послідовністю викладу матеріалу та підтвердженням отриманими результатами. Рекомендації щодо упровадження програм сексуальної освіти з урахуванням відтермінованого впливу мають практичну спрямованість, логічно випливають із проведеного аналізу та можуть бути використані у діяльності неурядових організацій, закладів освіти та соціальної сфери.

5. Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження Горобчук Л. Л. достатньо повно відображені в опублікованих наукових працях автора. Публікації охоплюють ключові аспекти досліджуваної проблеми, зокрема теоретичні засади сексуальної освіти підлітків,

особливості діяльності неурядових організацій, механізми впровадження програм сексуальної освіти підлітків в закладах освіти в умовах війни, роль батаків у сексуальній освіті підлітків, соціально-педагогічні аспекти впровадження сексуальної освіти.

Аналіз змісту наукових праць засвідчує їх відповідність темі дисертації, логічну узгодженість із поставленими метою і завданнями дисертаційного дослідження. Результати дослідження представлено у фахових наукових виданнях (у кількості 4), що забезпечує їх апробацію у науковому середовищі.

Отже, опубліковані праці дисертантки Горобчук Л. Л. достатньо повно відображають зміст і результати дисертаційного дослідження, що відповідає встановленим вимогам до наукових досліджень.

6. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки, із них основного тексту 210 сторінок.

Зміст дисертації відзначається логічною структурованістю, цілісністю та послідовністю викладу матеріалу.

У першому розділі *«Теоретичні засади впровадження сексуальної освіти як суспільної практики»* дисертантка здійснила міждисциплінарний аналіз проблеми сексуальної освіти, залучивши підходи з психології, соціології, педагогіки, медицини та антропології, що свідчить про широку теоретичну базу дослідження. Узагальнення сучасних наукових підходів (екологічного, соціокультурного, гендерного, правового, психосоціального) та практики впровадження програм сексуальної освіти, підтверджують глибину опрацювання теми дослідження.

Авторські визначення ключових понять («сексуальна освіта підлітків у діяльності неурядових організацій», «відтермінований вплив програм сексуальної освіти», «готовність молоді до відповідальної сексуальної

поведінки», «комплексна сексуальна освіта») свідчать про наукову новизну та концептуальний внесок дисертантки.

Узагальнення європейського досвіду (Данії, Швеції, Нідерландів, Бельгії, Чехії, Австрії) впровадження програм сексуальної освіти є доречним і підсилює аргументацію щодо необхідності розвитку цієї сфери в Україні.

Перший розділ має завершену структуру, він охоплює всі необхідні елементи теоретичного аналізу: огляд наукових поглядів, аналіз практичного досвіду, формулювання авторських дефініцій, узагальнення міжнародного досвіду, представлення авторського бачення сексуальної освіти за принципом поетапного її впливу на підлітків.

Другий розділ дисертаційного дослідження *«Аналіз програм сексуальної освіти підлітків, які впроваджуються неурядовими організаціями»* характеризується змістовною насиченістю, прикладною спрямованістю та логічним продовженням теоретичних положень, викладених у першому розділі. Автор здійснив ґрунтовний аналіз програм сексуальної освіти, які реалізуються на базі неурядових організацій (Благодійного фонду «Здоров'я жінки і планування сім'ї», ВБО Український фонд «Благополуччя дітей», ГО «Ла Страда – Україна», ГЦ «Волонтер», ГО «Дівчата», ГО «Тінерджайзер» та інших), це свідчить про орієнтацію дослідження на практичний досвід соціально-педагогічної роботи в Україні.

Важливим аспектом є висвітлення у дисертаційному дослідженні досвіду роботи міжнародних організацій (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, UNFPA, IPPF, MSI Reproductive Choices, Guttmacher Institute, Advocates for Youth та ін.), які формують стандарти комплексної сексуальної освіти, світові підходи до сексуальної освіти та репродуктивного здоров'я молоді. Це свідчить про врахування міжнародного досвіду та відповідність дослідження світовим тенденціям.

На основі аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду впровадження програм сексуальної освіти, Людмилою Леонідівною здійснено опис відомих моделей оцінювання (Кіркпатріка, логіко-структурного підходу, Кауфмана)

та обґрунтовано критерії, інструментарій оцінювання програм, що становить особливу цінність даної роботи та її методологічну коректність. Виділення когнітивного, мотиваційного та поведінкового критеріїв є логічним і відповідає цілям оцінювання результативності програм сексуальної освіти.

Отже другий розділ дисертації є змістовно повним, методологічно обґрунтованим і практично значущим. Він відповідає встановленим вимогам і виконаний на належному рівні.

Третій розділ *«Оцінка результатів упровадження програм сексуальної освіти підлітків неурядовими організаціями»* має дослідницько-експериментальний характер та містить результати емпіричного дослідження, що свідчить про реалізацію теоретико-методологічних положень дисертації. Автором чітко окреслено методіку дослідження, що включає опитування підлітків і молоді, проведення фокус-груп із фахівцями соціально-педагогічної роботи. Такий комбінований підхід є методологічно виправданим і підвищує достовірність результатів дослідження.

Суттєвим внеском у вітчизняну науку є визначення інтегрального показника готовності молоді до відповідальної сексуальної поведінки. Його структура є комплексною та включає когнітивний, ціннісно-мотиваційний і поведінковий компоненти, що відповідає сучасним підходам оцінювання освітніх результатів.

Не менш важливим для науки в практичному і теоретичному аспектах є отримані результати щодо відтермінованого позитивного впливу програм сексуальної освіти. Встановлення статистично значущих відмінностей між учасниками програм і тими, хто не мав такого досвіду, підтверджує необхідність подальшого впровадження програм сексуальної освіти підлітків з урахуванням рекомендацій дисертантки.

7. Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження Горобчук Л.Л. є вагомим, має безпосередню прикладну спрямованість. Автором розроблено і апробовано інструментарій оцінювання ефективності

програм сексуальної освіти підлітків, який включає анкету, систему критеріїв, інтегральний показник. Запропонований інструментарій є методично обґрунтованим і може бути використаний для моніторингу та оцінювання результативності програм сексуальної освіти в діяльності неурядових організацій.

Особливу практичну цінність становлять розроблені Людмилою Леонідівною розроблені рекомендації впровадження програм сексуальної освіти, що сприяє підвищенню якості та ефективності діяльності неурядових організацій.

Важливим є те, що результати дослідження можуть бути використані у роботі органів місцевого самоврядування та закладів середньої освіти при формуванні програм сексуальної освіти і репродуктивного здоров'я підлітків та молоді. Також результати дослідження можуть бути використані у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи на бакалаврському та магістерському рівнях, що сприятиме покращенню якості підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 110 Соціальна робота та консультування.

8. Зауваження та дискусійні положення

Позитивно оцінюючи дисертацію в цілому, слід висловити окремі зауваження, які не знижують її наукової та практичної цінності:

1. У дисертації здійснено комплексний аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду впровадження програм сексуальної освіти підлітків неурядовими організаціями, що сприяє покращенню якості таких програм. Разом з тим дисертаційне дослідження могло б бути ще більш змістовним за умови здійснення порівняльного аналізу компетентностей, на формування яких спрямовані програми міжнародного та вітчизняного рівнів та виокремити спільні компетентності, що дало б змогу виокремити найбільш важливі.

2. У дисертації (с.148) запропоновано структуру анкети для визначення обізнаності молоді у питаннях сексуальної освіти, яка включає соціально-

демографічний, когнітивний, мотиваційний та поведінковий блоки, що декларує комплексний підхід до оцінювання досліджуваного феномену. Водночас на с.169 автор зазначає, що безпосереднє опитування після участі в програмі переважно фіксує рівень знань, тоді як реальні поведінкові зміни залишаються недостатньо верифікованими та можуть бути змінені соціально бажаними відповідями. Це свідчить про певну невідповідність між заявленою структурою інструментарію (наявністю поведінкового блоку) та фактичними можливостями його використання для вимірювання поведінкових змін, що потребує додаткового методичного обґрунтування або уточнення концепції дослідження.

3. У дисертації ґрунтовно доводиться, що ефективність реалізації програм сексуальної освіти підлітків значною мірою залежить від рівня міжсекторальної взаємодії між освітніми установами, соціальними службами, медичними закладами та громадськими організаціями. Доцільним було б, окрім формулювання рекомендацій щодо впровадження таких програм, створити практико-орієнтований ресурс (документ, довідник, путівник, онлайн-платформа тощо), який систематизує інформацію про суб'єктів реалізації програм сексуальної освіти різних секторів (державного, громадського, освітнього, медичного, правового тощо) та описує механізми їх взаємодії, основні послуги, які вони надають в аспекті сексуальної освіти.

Висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки рецензованої роботи і мають переважно дискусійний характер, сприяючи подальшому науковому обговоренню та теоретико-методологічному осмисленню.

Висновок

Проведений аналіз дисертації Горобчук Людмили Леонідівни «Упровадження програм сексуальної освіти підлітків неурядовими організаціями», представленої до захисту на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та

затвердженим постановою КМУ від 12.01. 2022 р. № 44 «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що дає підстави для присудження Горобчук Л. Л. ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота»

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи, реабілітації
та повоєнної адаптації
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Наталія САЙКО

